

Miomir ABOVIĆ*

O JEDNOJ (ATIPičNOJ) UPOTREBI VEZNIKA „AKO” U NAŠEM JEZIKU I ZAVISNIM KLAUZAMA KOJE TAJ VEZNIK UVODI

Apstrakt: Tematika rada je upotreba veznika ako u, za ovu vezničku jedinicu, atipičnom kontekstu. Dok je osnovni sintaksičko-semantički kontekst upotrebe ovog veznika zavisnosložena rečenica sa uslovnom zavisnom klauzom, u primjerima koje mi navodimo zavisna klauza uvedena veznikom *ako* nema uslovno značenje. Zadatak rada će, stoga, biti da opiše i objasni funkciju ovog veznika i klauze njim uvedene u kontekstima u kojima ovaj veznik ne bismo primarno očekivali.

Ključne riječi: *ako*, veznik, zavisnosložena rečenica, klauza, upravna surečenica, uslovnost, faktografska podloga, kontrastna klauza

Fenomen kojim ćemo se baviti u ovom radu odredili smo kao atipičnu upotrebu veznika *ako* i zavisne klauze njim uvedenim. Moguće da bi starija gramatička tradicija u suprotnosti sa savremenim shvatanjem da „...u čisto lingvističkom smislu, ništa što prirodno kažete u svom maternjem jeziku ili dijalektu, slijedeći svoje intimno jezičko osjećanje, ne može biti nepravilno”¹ ovakvu upotrebu veznika *ako* okvalifikovala i kao pogrešnu i nepoželjnu. Pod atipičnom upotrebom veznika *ako* i veznika uopšte podrazumijevamo pojavu ovog i još nekih veznika u funkcionalno-semantičkim kontekstima u kojima bismo očekivali neke druge vezničke jedinice. Zadatak ovog rada biće da utvrdi konsekvence te pojave na semantički status i plan strukture složenih rečenica sa zavisnom klauzom koja se u upravnu uvrštava veznikom *ako*.

* Saradnik na Fakultetu za strane jezike Univerziteta Mediteran

¹ M. Riđanović, *Jezik i njegova struktura*, Sarajevo 1998. g., 15.

Navodimo određeni broj primjera sa „pomjerenom” upotrebom veznika *ako* koja je česta naročito u novinarsko-publicističkom stilu:

Ako je u Hrvatskoj... ako je tamo novogovor iščilio nakon samo nekoliko godina, možete biti sigurni da će ovdje sličan eksperiment proći još gore (Vijesti, ART, 26. 02. 2011. g., 1);

Kao mladi naučnik AR bi sve ovo morao znati. *Ako ima ovakve probleme sa „čitanjem” jedne kolumne*, kako će se tek snaći sa tumačenjem složenih književnih djela. (Vijesti, ART, 12. 03. 2011);

Šta znači rad Sindikata *ako nemamo regres i zimnicu...* (Vijesti, 14. 03. 2011. g., 5);

Ako ja ističem da sam Crnogorac... onda to kažem jer se osjećam tako... (Vijesti, 2. 04. 2011. g., 2);

Pa dobro, pitam se, šta imaju protiv mene ti ubogi dronjavci meropsi, *ako već Dimitrije hoće da me uništi* (D. Nenadić, Dorotej, 33);

Ako tako stoje stvari, nije čudno što je 10. septembra prošle godine Đukanović... obišao gradilište Atlas kapital centra... (Monitor, 20. 05. 2011., 10);

Ako sam Hrvatsku mogao predstavljati u Srbiji, ne vidim zašto ne bih mogao i u Moskvi (Vijesti, 13. 02. 2009, 41);

Ako već postoji toliko dueta, zašto moramo svi da pjevamo naizmjenično... (Vijesti, 11. 07. 2008. g., 44);

Ako već prosvjetnoj i univerzitetskoj vlasti ne basta da se suprotstavi takvome bezakonju i diskriminaciji, pitam se kad će se tome oglasiti naše nacionalne kulturne institucije (Vijesti, 29. 05. 2009. g., 35).

U navedenim i sličnim primjerima uočljiva je asimetrija između plana izraza navedenih iskaza, sa jedne strane, i modalnog statusa situacija na koje referiraju. Naime, forma zavisne klauze odnosno njeno uvrštavanje u cjelinu iskaza veznikom *ako* inicira u slušačkoj / čitačkoj svijesti vezivanje sadržaja datih iskaza za sferu uslovnosti čija je suština „...da je ostvarivanje radnje u zavisnoj surečenici neizvjesno, stavljeno je u pitanje”, iz čega slijedi „... da (je) neizvjesno (upitno) i ostvarivanje radnje u osnovnoj surečenici”.² Nerealizovanost situacije koju implicira kategorija uslovnosti kroz upotrebu veznika *ako* u suprotnosti je sa referencijalnim statusom situacija označenih zavisnim klauzama koje su očigledno u oblasti ostvarenog, a ne u oblasti mogućeg. Drugim riječima, zavisnim klauzama ne iskazuje se nikakav uslov za ostvarivanje situacije u upravnoj klauzi. Logično se postavlja pitanje o razlozima upotrebe veznika iz sfere uslovnosti i irealnosti i funkcije klauze

² J. Silić, I. Pranjkić, *Gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb 2005 g., 347

uvedene baš tim veznim sredstvom, a kojom se saopštava o situaciji koja je u zoni faktivnosti, ostvarenosti. U odgovoru na to pitanje možemo poći od strukture datih iskaza. Riječ je o iskazima iz kojih je elidiran jedan dio, tj. o iskazima u čijoj se formi, na „zglobu” zavisne klauze i upravne surečenice, može rekonstruisati glagolski izraz sa intenzifikatorom *A* i glagolom istovetnom glagolu u predikatu zavisne klauze kojim se potvrđuje faktivnost sadržaja zavisne klauze – Ako je u Hrvatskoj... ako je tamo novogovor iščilio nakon samo nekoliko godina (a iščilio je), možete biti sigurni da će ovdje sličan eksperiment proći još gore. Na referencijalnoj ravni ovi iskazi sinonimni su sa iskazima u kojima je zavisna klauza uvedena veznikom *kad*: ...ali što ih ne bismo dobili i tamo, *kad smo već to uradili u Morači* (Vijesti, 26. 01. 2007 g., 28), *Kada se zna da se 29. marta održavaju parlamentarni izbori*, ...realni rok da se parlament posveti donošenju zakona o vojsci ... je tek maj ove godine (Vijesti, 28. 02. 2009 g., 3). Budući da u ravni referencije nema razlike među iskazima u kojima se zavisna klauza uvodi veznikom *ako*, sa jedne strane, i iskaza u okviru kojih se zavisna klauza uvodi veznikom *kad*, sa druge, distinkciju među njima treba tražiti na planu konotacije, a to pitanje direktno je povezano sa funkcionalno-semantičkom suštinom ovih iskaza. Iskaz je, kako smo to djelimično već i naglasili, strukturiran od zavisne klauze formalno uslovnog semantičkog usmjerenja, neizrečenog, ali u svijesti tvorca i recipijenta iskaza prisutnog segmenta kojim se verifikuje kao ostvareno ono što se tvrdi zavisnom klauzom i od upravne surečenice. Sa druge strane, zavisna klauza u navedenim primjerima značenjski funkcionije kao svojevrsno „pokriće” i faktografska osnova za ono što se tvrdi upravnom surečenicom (koja je inače nerijetko formalizovana kao retoričko pitanje). Uobličenje te činjenične osnove koja funkcionije kao temelj onoga što se tvrdi upravnom surečenicom u formi (kvazi) uslovne zavisne klauze u svijesti recipijenta ovih iskaza indukuje predstavu o realnoj situaciji kao ostvarenoj mogućnosti što, u funkciji faktografske podloge za ono što se tvrdi upravnom surečenicom, na kongitivnom planu rezultira intenzifikacijom dokazne snage sadržaja zavisne klauze kao referencijalne tačke u odnosu na koju se odmjerava ono što se tvrdi upravnom surečenicom.

Klauze utvrđene veznikom *ako* u navedenom sintaksičko-semantičkom okviru na denotativnom planu sinonimne su i sa zavisnom klauzom uvedenom veznikom *dok*. Primjeri: *Ako je Nurija pravila buku prilikom seksa*, Adrijan je za nju bio zadužen docnije (I. Marojević, Mediterani, 12), *Ako su prva okupljanja oko Miloševića i serija mitinga, fazonih „događanja naroda”, bili krcati ogromnim količinama negativne energije*, ovaj posljednji miting... odisao je zastrašujućom prazninom (Zemlja, april 2006 g., 12)

U eventualnoj upotrebi sa veznikom *dok* u ovim primjerima radilo bi se o tzv. složenim rečenicama sa kontrastnom zavisnom klauzom. Riječ je o klauzama koje „...kao primarno imaju kontrastno značenje i uvijek vrše funkciju adverbijalne (priloške) odredbe kontrasta, odnosno kontrastne adverbijalne odredbe”.³ „Te klauze imaju i svoj nepredikativni funkcionalni ekvivalent među članovima proste rečenice, a to je ili dativna sintagma s predlogom *nasuprot* ili genitivna sintagma s predložkim izrazom *za razliku od*”.⁴ I zaista bi se složene rečenice iz naših primjera mogle transformisati u sintaksičke jedinice sa navedenim predložko-padežnim konstrukcijama, i to u formu složene rečenice sa relativnom zavisnom klauzom: Ako je Nuriya pravila buku prilikom seksa, Adrijan je za nju bio zadužen docnije > Za razliku od (nasuprot Nuriyi) Nuriye koja je pravila buku prilikom seksa, Adrijan je za nju bio zadužen docnije. Ako su prva okupljanja oko Miloševića i serija mitinga... bili krcati ogromnim količinama negativne energije, ovaj posljednji miting... odisao je zastrašujućom prazninom > Za razliku od (nasuprot prvim okupljanjima i seriji mitinga...) prvih okupljanja oko Miloševića i serije mitinga... koji su bili krcati ogromnom količinom negativne energije, ovaj posljednji miting... odisao je zastrašujućom prazninom. I kod složenih rečenica sa kontrastnom klauzom tj. sa odnosom suprotnosti između zavisne i upravne klauze u kojima umjesto (očekivanog) veznika *dok* imamo upotrebu veznika *ako* iz sfere uslovnosti, kao i kod rečenica gdje se *ako* upotrebljava umjesto veznika *kad* iz sfere ostvarenog, funkcioniše isti model transformacije – između zavisne klauze uvedene veznikom *ako* i upravne surečenice moguće je umetnuti elidirani glagolski segment kojim se i formalno potvrđuje da je ono što se tvrdi zavisnom klauzom u zoni realnog. Tako ponovo dolazi do fuzije različitih semantičkih sfera – uvođenje zavisne klauze veznikom *ako* ima za posljedicu aktivaciju u svijesti recipijenta jezičkog sadržaja značenjske zone neostvarenosti, potencijalnosti koja se elidiranim jezičkim (glagolskim) segmentom imanentno prisutnim u svijesti prevodi u sferu ostvarenog, realnog. Na taj način dobija se u cjelini razuđeniji i složeniji iskaz. Sa druge strane, i centralni značenjski odnos suprotnosti između situacije označene kontrastnom zavisnom klauzom uvedenom veznikom *ako* i situacije iskazane upravnom surečenicom svakako je dominantnije istaknut nego kad se ta zavisna klauza uvodi veznikom *dok*. Naime, kompleksnija semantička strukturacija situacije u zavisnoj klauzi, njeno postepeno uobličjenje u svijesti čitaoca / slušaoca kroz formu

³ M. Kovačević, *Sintaksa složene rečenice u srpskom jeziku*, Beograd 1998 g., 157.

⁴ *Isto*, 157.

pretpostavke i neizvjesnosti o istinitosnom statusu onoga što se saopštava, a što se vanjezičkim iskustvom verifikuje kao stvarno, utiče na intenzivniji efekat kontrasta između stanja stvari označenih zavisnom klauzom, sa jedne strane, i situacije izražene upravnom surečenicom, sa druge, nego što bi to bio slučaj da je zavisna klauza uvedena veznikom *dok* kojim se situacija prosto prezentuje kao takva bez dodatnih semantičkih komponenti.

Zaključujući, možemo reći da veznik *ako* sem upotrebe u sintaksičko-semantičkom kontekstu zavisnosloženih rečenica gdje se zavisnom klauzom označava uslov ostvarenja onoga što se saopštava upravnom surečenicom i koja je primarna za ovaj veznik, nalazi u našem jeziku i sekundarnu, dopunsku upotrebu, u zavisnosloženim rečenicama u kojima bismo očekivali veznike *kad* i *dok*. Razloge ovakve upotrebe veznika *ako* u osnovi treba tražiti u (svjesnoj ili nesvjesnoj) intenciji kreatora iskaza da, kroz postupak semantičkog usložnjavanja, ovaj dobije veću izražajnu snagu i pragmatički efekat. Valja napomenuti, na samom kraju, da veznik *ako* nije jedini veznik u našem jeziku što se sreće u kontekstima i značenjima koji nisu primarni za datu vezničku jedinicu čime bi se valjalo pozabaviti u budućem radu.

IZVORI

Vijesti – dnevni list iz Podgorice
Monitor – sedmični časopis iz Podgorice
Zemlja – (nekadašnji) mjesečni časopis iz Beograda
Igor Marojević, Mediterani, Laguna, Beograd 2006 g.
Dobriilo Nenadić, Dorotej, Politika, Beograd 2005 g.

LITERATURA

1. Miloš Kovačević, *Sintaksa složene rečenice u srpskom jeziku*, Raška škola, Beograd 1998.
2. Midhat Riđanović, *Jezik i njegova struktura*, Šahinpašić, Sarajevo 1998.
3. Josip Silić, Ivo Pranjković, *Gramatika hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb 2005.

Miomir ABOVIĆ

ON THE UNTYPICAL USE OF CONJUNCTION IF (AKO) IN OUR LANGUAGE
AND IN THE SUBORDINATE CLAUSES INTRODUCED WITH IT

Summary

This article deals with the use of the conjunction *if* (*ako*) under syntactic and semantic conditions which are not typical of the general use of the above – mentioned conjunction. In the examples and expressions used in this article subordinate clauses are not introduced by using this conjunction, but the time clauses instead, referring to something that had happened, where it would have been more appropriate and obvious to use conjunctions *when* and *while* (*kad, dok*). The purpose of this article is to clarify the use of the conjunctions when they refer to the situations which had actually happened.